

KATUŠČÁK, Dušan, Libuše FOBEROVÁ, Richard PAPÍK, Marek TIMKO a Lucie VALJENTOVÁ. Kompéndium knihovnictví 1. Ostrava: Moravskoslezská vědecká knihovna, 2022. 302 stran. ISBN 978-80-7054-306-1.

Pracovníci Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě přicházejí so zajímavou iniciativou – vydali *Kompéndium knihovnictví* s poradovým číslem 1, čo naznačuje, že chystajú aj pokračovanie. Pojem kompéndium spravidla označuje zhrnutie základných poznatkov nejakého odboru či príručku s funkciou úvodu do štúdia odboru. Recenzované kompéndium navyše aj otvára v knihe najrozsiahljší text D. Katuščáka s názvom *Propedeutika knihovnictva*, čo len potvrdzuje, že zámerom autorského kolektívu bolo skutočne pripraviť úvod do odboru obsahujúci „základní poznatky, které si odborníci, a především studenti, mají osvojit“ (s. 5).

D. Katuščák predstavuje knihovníctvo ako prastarú profesiu, ktorej korene siahajú až do Ašurbanipalovej knižnice v Ninive, tá mala aj obdivuhodný počet tabuliek – autor uvádza 20 000 (s. 7), ale aj 30 000 (s. 16). V tomto texte sú aj niektoré ďalšie nepresnosti a nejasnosti, napr. významným európskym knihovníkom nebol Gabriel Audé (s. 8), ale Naudé, ako to autor aj píše na inom mieste (s. 37). V kontexte islamských knižníc 9. storočia sa uvádza, že stále v prevádzke „je Ústredná knižnica Astan Quds Razavi v iránskom Mašhade, ktorá pôsobí viac ako šesť storočí“ (s. 17), čo ale znamená, že začala pôsobiť o pol tisícročia neskôr, ako predtým menované knižnice z 9. storočia.

Obzvlášť s ohľadom na to, že ide o propedeutický text, môže na čitateľa pôsobiť mátačo samotné pomenovanie odboru a jeho disciplín. „Knihoveda označuje bibliológiu a biblistiku“ (s. 18), lenže už na nasledujúcej strane sa trochu tautologicky uvádza, že „synonymom pojmu knihoveda (bibliológia) je pojem bibliografia, ktorá sa zaoberá výskumom, získavaním, spracovaním a sprístupňovaním bibliografických informácií a súpismi kníh pre potreby knihovedy“ (s. 19). Až takmer o 20 strán sa čitateľ dozvie spresnenie, že (iba) „v anglo-saských krajinách sa napr. používa termín bibliografia (bibliography) na označenie celej knihovedy, teda bibliologie“ (s. 37). Medzitým sú ako jadro knihovnickej profesie podľa IFLA uvádzané okrem iných aj disciplíny zamerané na „vývoj informačných zdrojov a nosičov (dokumentológia, bibliografia, bibliológia, mediológia)“ (s. 23). Pojem dokumentológia „sa však nie vždy považuje za identický s pojmom informačná veda. V praxi má dokumentológia aj povahu teoretickej disciplíny informačnej vedy, aj oblasť praktickej činnosti“ (s. 31). Z tejto formulácie nie je jasné, či dokumentológia sa „nie vždy“ považuje za identickú s celou knižničnou a informačnou vedou, alebo iba s jej časťou, teda informačnou vedou. Bibliografia je „disciplína knižnickej a informačnej vedy“ (s. 38), no zároveň „považujeme pojmy bibliografia a dokumentácia za príbuzné do takej miery, že môže ísť o synonymá“ (s. 42). Pomôckou na zoriento vanie sa v takejto záplave súvisiacich pojmov by pre čitateľa nepochybne bola pojmová mapa. Napokon, autor si všeobecný rozptyl výkladov pojmov označujúcich jednotlivé disciplíny uvedomuje a chce ho dokumentovať definíciami informačnej vedy v anglickej, českej a slovenskej Wikipédii (s. 20–21). No práve toto nebol šťastný príklad, pretože uvádzaná česká a slovenská verzia definícií informačnej vedy sú si veľmi podobné a nepochybne je jedna iba prekladom druhej. Podobne nejednoznačne sa v texte narába aj s ďalšími pojmi, napr. dokument a zdroj. Najskôr je tieto „pojmy možné považovať za synonymá“ (s. 33), no na

nasledujúcej strane už „pojem dokument má v kontexte knižničnej a informačnej vedy širší význam ako pojem zdroj“ (s. 34).

Otázne je, či kompendium je vhodný žáner a typ publikácie, aby v ňom okrem ustálených poznatkov odboru boli prezentované aj novátorské tézy autora. D. Katuščák prináša a pomerne podrobne rozvíja svoju koncepciu „postmodernej bibliografie“. Vychádza pritom z literárnovedných koncepcií postmodernej ako prekonania modernistických prúdov, obzvlášť však futurizmu, ktorý „nepovažuje len za výlučne literárny alebo umelecký smer“ (s. 45). Opiera sa aj o M. Gracha a v súlade s ním tvrdí, že začiatok tretieho milénia je stále epochou futurizmu, „neofuturizmu, no rozhodne nie postfuturizmu“ (s. 46). A „neofuturistický životný štýl súčasníka sa prenáša aj do vzťahov k bibliografii“ (s. 47). Lenže prečo potom hovoriť o postmodernej bibliografii, ak je ideovo a kultúrne dôsledkom vrcholne modernistického (a nie postmodernistického) futurizmu? D. Katuščák uvádza aj niekoľko znakov postmodernizmu v bibliografii, no len okrajovo zmieňuje význam toho asi najdôležitejšieho, čo elektronická komunikácia priniesla, a to stieranie hraníc a skrátenie cesty od „sekundárneho“ bibliografického záznamu priamo k „primárnemu“ plnotextovému dokumentu, čo dokonca eliminuje tradičnú substitučnú funkciu bibliografie (s. 64). Každopádne, najdôležitejšia pre D. Katuščáka je opakovaná téza, že bibliografia je „veda o bibliografickej komunikácii“ (s. 66, 67, 75). Žiaľ, z tohto textu sa úplne stratila práve „bibliografia“, teda zoznam použitých prameňov.

Zaujímavé je v takomto kolektívnom diele aj porovnanie autorských prístupov. Zatiaľ čo D. Katuščák má tendenciu k zjednocovaniu na báze pojmu dokument, keď tvrdí, že „jedinečnou podstatou odboru LIS sú v dokumentoch zaznamenané informácie a poznatky“ (s. 21), resp. „knižničná a informačná veda sa zaoberá dokumentom ako entitou, ktorá predstavuje zaznamenanú informáciu“ (s. 29), M. Timko by už takúto objektívnu paradigmu považoval za nedostatočnú, keďže „vychádza v rámci teorie poznání z pozície naivního realismu, to znamená z přesvědčení, že svět poznáváme přesně tak, jak se nám empiricky (smyslově) jeví“ (s. 114). V kapitole s názvom *K teoretickým a praktickým problémům informační vědy* smeruje M. Timko k pluralizácii a problematizácii objektu informačnej vedy. Predovšetkým považuje informačnú vedu za multidisciplinárnu, zahŕňa a rozvíja poznatky a metódy iných disciplín, zahŕňa v sebe „i své praktické aplikace, a to zejména v teorii knihovnictví, tedy knihovědy (library science), ale také v bibliografii, archivnictví, muzeologii, v informačních centrech“ (s. 109). V tomto chápaní je teda bibliografia „iba“ praktická aplikácia, nie veda (ako u D. Katuščáka). M. Timko buduje vlastnú filozofiu informácie, ktorá je poučená a ovplyvnená predovšetkým J. Cejpkom, ale tiež J. Šmajšom, M. J. Batesovou, L. Floridim a R. Capurrom. Vyvrcholením kapitoly je argumentácia o „nevyhnutnosti informační etiky pro praxi“ (s. 147). Ak je regulácia ľudského správania nevyhnutná biosociálne i sociokultúrne a je antropologickou konštantou s univerzálnou platnosťou, potom „život (a práce) ve společnosti informační či v infosféře si vyžaduje soubor specifických etických pravidel, zásad a norem“ (s. 147). V závere svojej kapitoly M. Timko analyzuje aj niektoré etické kódexy.

Kapitolu *Selekční jazyky a klasifikace využitelné v rešeršních procesech – příklad MeSH* napísali R. Papík a L. Valjentová, pričom vychádzajú z diplomovej práce uvedenej spoluautorky (a spoluautor bol školiteľom). Je dobré, že v ére prechodu od kvalifikovaných služieb rešeršérov k samoobslužnému intuitívnemu browsingu používateľa sa objavuje príspevok, ktorý zdôrazňuje význam expertného a profesionálneho prístupu na báze riadených slovníkov. Kapitola naozaj spĺňa kritéria kladené na kompendium, prehľadne zhŕňa poznatky o selekčných jazykoch (systematické, predmetové, prekoordinované, postkoordinované) a postupe pri rešeršovaní (analýza informačnej požiadavky, výber zdroja, rešeršná stratégia, výstupná rešerš). Autori v závere podrobnejšie predstavujú tezaurus Medical Subject Headings (MeSH) a databázu MEDLINE. V prípadovej štúdii skúmajú riešenie konkrétnej rešeršnej požiadavky.

Záverečnou kapitolou kompendia je *Management knihoven*, autorkou je L. Foberová. Vychádza z toho, že „v neziskovom sektore (kam patrí knihovny) nejde o vydělávání peněz, ale o nabízení veřejně prospěšných služeb, které přinášejí užitek jedincům a potažmo celé společnosti“ (s. 223). Napriek tomu viaceré uvádzané princípy a nástroje managementu fungujú podobne, ako v komerčných organizáciách. L. Foberová tvrdí, že aj v knižniciach „nosiťelom víze je manažer“. Popisuje postup od poslania, ako definície úžitku, cez vytváranie hodnoty, analýzy vonkajšieho a vnútorného prostredia, voľbu stratégie až po strategické riadenie. Potenciálnym manažérom predstavuje zásady efektívneho riadenia ľudí a podrobne upozorňuje aj na nové manažérske funkcie – motivovanie zamestnancov, delegovanie právomocí, podpora priaznivej atmosféry a komunikácia o stanovených cieľoch. Z nich osobitný priestor venuje najmä motivovaniu zamestnancov knižnice, kde uvádza motivačné faktory, pravidlá motivácie, nástroje motivácie, zároveň však uvádza aj konkrétne situácie, „jak spohehlivě demotivovat“ (s. 245). V časti o budovaní značky knižnice L. Foberová uvádza teoretické zásady aj praktické rady a príklady. V súčasných podmienkach je osobitne cenná rozsiahlejšia časť o fundraisingových technikách a marketingovej komunikácii. V celej kapitole vidno, že autorka má nielen naštudované teoretické vedomosti, ale predovšetkým bohaté skúsenosti, o svojich témach píše so zanietením, ale aj s nadhľadom.

Kompendium knihovnictví 1 prináša prehľadné a zovšeobecňujúce poznanie (zatiaľ len) z niekoľkých tematických oblastí knižničnej a informačnej vedy. Pre študentov odboru, ale aj pracovníkov z praxe, ktorí nemajú ukončené odborné vzdelanie, nepochybne bude užitočnou pomôckou nahrádzajúcou nedostatok učebníc v našom odbore. Teraz ide o to, či máme v rukách prvé alebo jediné *Kompendium knihovnictví*. Ak autorský kolektív dokáže publikovať nadväzujúce kompendiá dostatočne rýchlo a v rovnakej kvalite, edícia sa stane významnou oporou vzdelávania v odbore knižnično-informačné štúdiá.

doc. PhDr. Pavol Rankov, Ph.D.

RANKOV, Pavol. KATUŠČÁK, Dušan, Libuše FOBEROVÁ, Richard PAPIK, Marek TIMKO a Lucie VALJENTOVÁ. Kompendium knihovnictví 1. Ostrava: Moravskoslezská vědecká knihovna, 2022. 302 stran. ISBN 978-80-7054-306-1. *Knihovna: knihovnická revue*. 2023, 34(1), 96–98. ISSN 1802-3252.